

# Wegen

Behalve (van elkaar) weten hoe je ideale economie er uit ziet, lijkt het me ook van belang om enig hersengeknars toe te vertrouwen aan de vraag hoe een ideaal te helpen realiseren. In verband met deze vraag staat er ook een stukje op de site over Marx en Engels hun theorie van het historisch materialisme ("Futamat"). In onderstaande stuk enkele mogelijke manieren om 'ideale economieën' te realiseren. Wat voor economie dan ideaal zou zijn, laat ik nu even in het midden.

## Lijnen

Het is overzichtelijk om je alle mogelijke manieren voor te stellen als punten op een lijn. Er zijn dan verschillende lijnen denkbaar. Een lijn die mij belangrijk lijkt om in overweging te nemen is die van de mate van geweld die komt kijken bij deze of gene manier van toewerken naar wat voor economisch ideaal ook.

## Geweld

De meest gewelddadige manieren die bekend zijn, om een economisch ideaal te realiseren, zijn de verschillende vormen van staats'communisme'<sup>1</sup>

De meer gangbare vormen van economie, welke voornamelijk bestaan uit verschillende vormen en gradaties van kapitalisme, in de loop der tijden zijn op deze manier waarschijnlijk een boel vreedzame groepen domweg uitgemoord. Met als gevolg onder andere dat men zich nu massaal wijs laat maken of maakt dat omdat er nauwelijks nog vreedzame groepen meer bestaan, het altijd zo geweest is dat mensen oorlogen voerden. Waaruit men dan weer meent te mogen concluderen dat oorlog voeren gerechtvaardigd kan zijn.

Het lijkt alsof gewelddadigheid volgzaamheid creëert. Het lijkt zelfs alsof velen zo volgzaam zijn dat ze min of meer uit zichzelf ideeën gaan verzinnen en aanhangen die deze volgzaamheid goedpraten. Hoe effectief!

Maar zoals het falen van het socialisme-van-bovenaf heeft aangetoond, is de botte-bijl aanpak slechts effectief is voor graai-economieën.

## Geweldloos

Om discussie te prikkelen nu iets over wat volgens mij het tegenovergestelde is van de botte-bijl strategie: de geweldloze aanpak. Hierbij wordt er wel een beroep op mensen hun redelijkheid gedaan, maar wordt er geen enkele vorm van dreiging met geweld, dus geen dwang gebruikt. Veel mensen denken dat dit weliswaar een mooie manier van maatschappijen veranderen is, maar dat

---

<sup>1</sup> 'Communisme' betekent dat de economie of in elk geval het kapitaal en de productiemiddelen (kantoren, computernetwerken, havens...) bestuurd en bezeten wordt door de gemeenschap ('commune'). Hiervan was geen sprake in de landen die doorgaans communistisch genoemd worden.

het in de praktijk niet werkt. Dit is echter onjuist. Of het werkt hangt namelijk van je doelen af. Als je doel is zo veel mogelijk mensen zo snel mogelijk voor je te laten werken, kan je misschien beter met een botte bijl aan de gang. Als je doel echter is mensen echt met je meekrijgen om iets sociaals met elkaar op te bouwen, lijkt het me het effectiefste te zijn om te zorgen dat mensen je aardig gaan vinden, of in elk geval geen hekel aan je krijgen, zodat ze over je ideeën zullen nadenken.

Een nog altijd bijzonder inspirerend voorbeeld van een geweldlozen en effectieve veranderingsstrategie vind ik de Indiase onafhankelijkheidsbeweging onder leiding van Gandhi. De Engelse kolonisten gingen geheel vrijwillig uit India weg. Denk je in: Engeland was een gigantische militaire macht, terwijl de Indiërs ongeveer geen wapens hadden. Er waren 'voor Gandhi' guerilla-bewegingen, maar die maakten geen kans. Door vasthoudend geweldloos verzet, zelfs als op mensen geschoten werd, lukte wat met wapens waarschijnlijk nooit gelukt zou zijn. Aan de andere kant is er natuurlijk vaak geweldloos verzet gepleegd, en was het niet succesvol. Naast overwegingen van effectiviteit speelt bij iedereen mee wat je moreel nog verantwoord vindt (toch?).

## **Materialisme?**

Een andere onderscheid dat ik zie, met betrekking tot hoe de wereld te veranderen, gaat over of je mensen belangrijk vindt, of dat het je gaat om wat mensen doen. Dit hangt natuurlijk samen met of je het gebruik van geweld (soms) OK vindt. Marx, en vooral veel marxisten, vonden of vinden handelen het belangrijkste. Marx en Engels zeiden: in laatste instantie zijn de economische omstandigheden het bepalendst voor wat mensen gaan doen, niet het denken. Veel marxisten maakten hiervan: "laten we de omstandigheden veranderen in plaats van mensen op andere gedachten proberen te brengen." Volgens mij hadden en hebben dergelijke marxisten enige of veel minachting voor mensen. Kijken we namelijk naar wat mensen met deze 'vulgair marxistische' opvattingen uitspookten, dan zien we veel doffe ellende: Lenin en Trotsky lieten velen die weigerden met hen mee te doen, vermoorden, opsluiten of verbannen. Tja, wat moet je anders met mensen op wie de omstandigheden niet het gewenste volgzame effect hebben? Tot zover het 'radicaal historisch materialisme'. Wat is de andere 'radicaal'?

## **Idealisme**

Dit woord kent iedereen, maar het wordt op twee manieren gebruikt. De gangbare is: het streven naar, of het belangrijk vinden van idealen. De slechts onder filosofen gangbare versie luidt: de theorie die zegt dat het denken het bepalendst is voor de werkelijkheid, of zelfs dat de werkelijkheid in eerste instantie uit ideeën bestaat. Hegel en Plato waren zulke 'descriptieve' idealisten.

Marx en Engels wezen er op dat veel nieuwe ideeën ontstonden als manier om fysieke omstandigheden te kunnen manipuleren. Zo werden veel fundamentele ontdekkingen gedaan om allerlei vrij banale zaken op te lossen, of om te begrijpen waarom de materie doet wat z/hij doet. Mensen krijgen nog al eens prikkels door middel van waarnemingen van allerhande aardse

zaakjes, en niet (alleen) door middel van uit de lucht vallende ideeën. (Descriptief) idealisme leidde, en leidt ertoe dat er geen of te weinig oog is voor de fysieke werkelijkheid. Zo zijn er nu veel liberalen die schijnen te denken dat omdat er een paar prachtige grondwetten bedacht zijn, en door veel mensen aangehangen worden, het met die armoede vanzelf goed komt. Als dat niet zo zou zijn, konden die wetten immers niet zo mooi zijn, lijken ze te denken. Dit lijkt vooral te gebeuren in de Verenigde Staten, maar ook hier zie ik dat veel mensen denken dat omdat ze vrije-markt liberaal, kristen, of sociaal democraat zijn, dat het dan aan hen niet kan liggen dat er zoveel ellende bestaat. Hun opvattingen zijn toch immers ideaal?

## **Open verandering**

Los van de vraag of materiële omstandigheden veranderingen in gang zetten, of dat ideeën dit doen; weinig mensen lijken zo realistisch te zijn dat ze durven te erkennen dat hun opvatting over deze en andere vragen mogelijk voor verbetering vatbaar is. Toch lijkt het me het beste om een nieuwsgierige houding te hebben bij het veranderen van de wereldeconomie. Pas dan kan je denk ik namelijk pas echt contact maken met degenen die je wilt aanspreken. En wie weet kan je je voordeel doen met ideeën van anderen. Er zijn natuurlijk nog meer manieren denkbaar waarop je veranderingstrategieën met elkaar kan vergelijken. Ik wil het voorlopig bij de bovenste twee houden. Ik hoop dat je het interessant vond om te lezen.

Menno Sijtsma

© 2002